

КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚИЙ МАДАНИЯТНИ ОШИРИШ ОРҚАЛИ КОРРУПЦИЯНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.

Сапаров Бахтияр Дошнйазович

Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги
университети магистратура тингловчиси

Аннотация: Мақолада Конституциявий ҳуқуқий маданиятнинг шаклланиши ва уни юксалтириш орқали коррупциянинг олдини олиш масалалари таҳлил қилинган. Хусусий эътибор фуқароларнинг ҳуқуқий онги, қонунларга риоя қилиш ва фуқаролик фаоллигига қаратилган. Мақола амалиёт ва илмий тадқиқотлар асосида коррупцияга қарши самарали чора-тадбирларни тавсия қилади.

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы формирования конституционной правовой культуры и её повышение как средство предотвращения коррупции. Особое внимание уделено правовому сознанию граждан, соблюдению законов и гражданской активности. На основе практических и научных исследований предлагаются эффективные меры противодействия коррупции.

Abstract: The article analyzes the formation and enhancement of constitutional legal culture as a means to prevent corruption. Special attention is paid to citizens' legal awareness, compliance with laws, and civic engagement. Based on practical and scientific research, effective measures to combat corruption are recommended.

Таянч сўзлар: Конституциявий ҳуқуқий маданият, коррупция, ҳуқуқий онг, фуқаролик фаоллиги, қонун устуворлиги.

Ключевые слова: Конституционная правовая культура, коррупция, правовое сознание, гражданская активность, верховенство закона.

Keywords: Constitutional legal culture, corruption, legal awareness, civic engagement, rule of law.

КИРИШ

Ҳозирги кунда коррупция жамият ва давлатнинг барқарорлигига энг жиддий таҳдидлардан бири сифатида қаралади. Коррупция иллати давлат органларининг самарали фаолиятига, иқтисодий ривожланишга ва фуқароларнинг ҳуқуқий онгига салбий таъсир кўрсатади. Шу боис, коррупциянинг олдини олишда фуқароларнинг ҳуқуқий маданиятини юксалтириш, яъни Конституциявий ҳуқуқий маданиятни шакллантириш муҳим аҳамиятга эга. Конституциявий ҳуқуқий маданият фуқароларнинг қонунларга бўлган муносабатини, ҳуқуқий билим ва онгини ўз ичига олади. У фуқароларда ҳуқуқий онгни шакллантириш, ҳуқуқ бузилишларига муросасизликни ривожлантириш, ҳамда давлат органлари фаолиятини назорат қилиш қобилиятини кучайтиришга хизмат қилади.

Президент Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганидек: *“Қонун устуворлиги ва ҳуқуқий маданият-давлат барқарорлиги ва миллат тараққиётининг пойдевори”*. Шунинг учун Конституциявий ҳуқуқий маданиятни чуқурлаштириш орқали коррупцияга қарши самарали курашиш имконини таъминлаш мумкин.

Конституциявий ҳуқуқий маданият-бу фуқароларнинг конституция ва қонунлар билан боғлиқ онг ва фаол муносабатлари, шунингдек ҳуқуқий қоидаларга риоя қилишга йўналтирилган ижтимоий ва маънавий одатлар тизими ҳисобланади. У фақат қонунларни билиш эмас, балки уларни кундалик ҳаётда, давлат органлари ва жамият билан муносабатларда амалга оширишни ҳам ўз ичига олади. Конституциявий ҳуқуқий маданият фуқароларда ҳуқуқий онг ва фаоллик, давлат органлари ва мансабдор шахслар устидан назорат, ҳамда ҳуқуқларнинг ижро этилишини таъминлайди. Ўзбекистонда ҳуқуқий маданиятнинг шаклланиши мактабдан бошланади. Масалан, мактаб таълим дастурларида “Конституция алифбоси” каби фанлар орқали ёш авлодга қонунларнинг асосий тамойиллари сингдирилади. Шунингдек, олий таълим муассасаларида ҳуқуқшунослик ва давлат бошқаруви факультетларида Конституция ва ҳуқуқий система чуқур ўрганилади. Бу жараёнда талабалар нафақат қонунлар билан танишади, балки уларни амалий ҳаётда қўллаш йўллари ҳам ўрганадилар. Фуқароларнинг ҳуқуқий онги фақат таълим орқали шаклланмайди. Жамиятда ҳуқуқий муҳит-давлат органларининг очиклиги, судлар ва маҳаллий кенгашларнинг шаффофлиги, оммавий ахборот воситалари

орқали ҳукуқий билимнинг тарқатилиши-ҳам муҳим омил ҳисобланади. Бу элементлар биргаликда Конституциявий ҳукуқий маданиятни мустаҳкамлайди ва коррупцияга қарши муросасизлик муҳитини яратади.

Конституция устунлиги принципи-ҳукуқий маданиятнинг асосий элементларидан бири ҳисобланади. У давлат органлари ва мансабдор шахслар томонидан қабул қилинган барча қарорлар, қонун ва қарорларни Конституцияга мувофиқ бўлиши лозимлигини таъкидлайди. Бу принцип қонунлар устиворлиги ва ҳукуқий давлатни таъминлайди. Ўзбекистон Республикаси Конституциясида “суверен, демократик, ҳукуқий ва ижтимоий давлат” деган тамойил мустаҳкамлангандир. Бу принцип давлат органлари фаолиятида конституцияга риоя қилишни кафолатлайди ва фуқаролар ҳуқуқини ҳимоя қилади. Шунингдек, Конституциявий суднинг роли бу принцибни амалга оширишда муҳим аҳамиятга эга. У давлат органлари ва мансабдор шахсларнинг қарорлари Конституцияга мувофиқлигини текширади ва ҳукуқий барқарорликни таъминлайди. Қонун устиворлиги ва Конституцияга риоя қилиш, шу билан бирга, фуқароларда ҳукуқий маданиятни юксалтиришда муҳим омил ҳисобланади. Фуқароларнинг Конституция ва қонунларни билиши, ҳукуқий мажбуриятларни англаши ва қонун бузилишлари ҳақида давлат органларига хабар бериши-жамиятда ҳукуқий маданиятнинг турмушдаги кўриниши сифатида баҳоланади.

Ҳукуқий маданиятда асосий элементлар қуйидагилардан иборат,

1. **Ҳукуқий билим ва онг**-Конституция ва қонунлар моҳиятини тушуниш, ҳуқуқ ва мажбуриятларни англаш.
2. **Қонунга риоя қилиш**-қонунларнинг ижроси, ҳукуқий нормаларга амал қилиш, ҳуқуқни бузишга йўл қўймаслик.
3. **Фуқаролик фаоллиги**-ҳуқуқ бузилиши ҳолларида мурожаат қилиш, жамоатчилик назоратида иштирок этиш, коррупцияга қарши ҳаракатлар.

Президент Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганидек: *“Қонун устуворлиги ва ҳуқуқий маданият-давлат барқарорлиги ва миллат тараққиётининг пойдевори”*. Шунинг учун Конституция ва қонунларга риоя қилиш нафақат ҳукуқий талаб, балки жамият

учун ахлоқий ва маданий талаб сифатида ҳам аҳамиятга эга. Фуқароларнинг ҳуқуқий онги фақат таълим орқали шаклланимайди. Жамиятда ҳуқуқий муҳит-давлат органларининг очиқлиги, судлар ва маҳаллий кенгашларнинг шаффофлиги, оммавий ахборот воситалари орқали ҳуқуқий билимнинг тарқатилиши-ҳам муҳим омил ҳисобланади. Бу элементлар биргаликда Конституциявий ҳуқуқий маданиятни мустаҳкамлайди ва коррупцияга қарши муросасизлик муҳитини яратади.

Коррупция-давлат органлари ва мансабдор шахслар фаолиятида қонун бузилиши, шахсий манфаатларнинг устунлиги ва қонун устуворлигининг заифлиги билан боғлиқ иллат ҳисобланади. Коррупция нафақат иқтисодий зарар келтиради, балки жамиятда адолатсизлик ва ишончсизлик муҳитини яратади. Шу боис коррупцияга қарши курашишда Конституциявий ҳуқуқий маданият муҳим аҳамиятга эга, чунки фуқаролар ҳуқуқий онги ва қонунга риоя қилиш тарбияси орқали коррупцияга муросасизлик муҳитини шакллантиради. Ўзбекистонда коррупцияга қарши ҳуқуқий асосларни тақдим этадиган қонунчилик мавжуд. Масалан, “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги қонун фуқароларнинг ҳуқуқий асосларини белгилайди ва давлат органлари фаолиятида коррупциянинг олдини олишни таъминлайди. Бу қонун асосида давлат органлари ва мансабдор шахсларнинг фаолияти назорат қилинади, коррупция хавф-хатарлари камайтирилади. Конституциявий ҳуқуқий маданият фуқароларда қонунларга риоя қилиш, ҳуқуқий масъулиятни англаш ва давлат органлари фаолиятини назорат қилиш қобилиятини ривожлантиради. Фуқаролар ҳуқуқий билим ва онгга эга бўлса, улар мансабдор шахсларнинг коррупциявий ҳаракатларига қарши мурожаат қилиш, шикоят ва ариза бериш, ҳамда жамоатчилик назоратида иштирок этиш имконига эга бўладилар. Шунингдек, Конституциявий суд ва бошқа суд органлари коррупцияга қарши назорат механизмлари сифатида фаолият юритади. Конституциявий суд давлат органлари қарорлари ва мансабдор шахслар ҳаракатларини Конституцияга мувофиқлигини текшириб, ҳуқуқий барқарорликни таъминлайди. Бу фуқароларнинг ҳуқуқий маданиятини юксалтиришга хизмат қилади, чунки жамиятда қонун устуворлигига ишонч пайдо бўлади. Маълумотларни таҳлил қилиш ва ҳуқуқий экспертизалар орқали фуқароларнинг ҳуқуқий онги ва фаоллиги коррупциявий

иллатларни камайтиришда асосий омил сифатида қўлланилади. Бу жараёнда таълим ва ҳуқуқий тарғибот муҳим рол ўйнайди, чунки мактаб ва олий таълимда ҳуқуқий билимлар орқали ёшлар ҳуқуқий онгга эга бўладилар.

Ўзбекистонда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш орқали коррупцияга қарши курашиш бўйича қатор чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. Масалан, давлат органлари фаолиятининг ошкоралиги, судлар ва маҳаллий кенгашлар фаолиятида шаффофлик, жамоатчилик назоратининг ривожланиши орқали фуқаролар ҳуқуқий билим ва онгини амалга ошириш имконига эга бўлмоқда. Илмий таҳлиллар кўрсатадики, фуқароларнинг ҳуқуқий маданияти юқори бўлган жамиятларда коррупция даражаси сезиларли даражада камайади. Шунингдек, Президент Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганидек: *“Ҳуқуқий маданият ва қонун устуворлиги орқали давлатда коррупцияга қарши мурасимсиз муҳитни шакллантириш мумкин”*. Хулоса қилиб айтганда, Конституциявий ҳуқуқий маданият фуқароларнинг ҳуқуқий онги ва фаоллигини юксалтириш орқали коррупцияга қарши самарали курашишда муҳим восита ҳисобланади. Амалиёт шуни кўрсатадики, ҳуқуқий тарбия ва фуқаролик фаоллиги коррупция иллатини камайтиришда асосий омил сифатида қўлланилади. Амалиётда, Ўзбекистонда Конституциявий ҳуқуқий маданиятни юксалтиришга қаратилган чора-тадбирлар олиб борилмоқда, аммо ҳали бир қатор чегаралар мавжуд. Масалан, фуқароларнинг ҳуқуқий билим даражаси турлича, айрим минтақа ва ёш гуруҳларда Конституция ва қонунларнинг моҳияти яхши тушунтирилмаган бўлиши мумкин. Шунингдек, ҳуқуқий тарғибот ва суд назорати тизимларида баъзи ҳудудларда самарадорлик паст бўлиши ҳам қайд этилади. Илмий жамоатчилик ва ҳуқуқшунослар бу камчиликларга эътибор қаратмоқда. Улар таъкидламоқдаки, ҳуқуқий маданиятнинг паст даражаси коррупция ва қонун бузилишларини кучайтириши мумкин. Шу боис ҳуқуқий маданиятни шакллантиришда таълим, ҳуқуқий тарғибот ва жамоатчилик назорати комплекс йўналишда амалга оширилиши керак.

Ўзбекистонда амалиётда қонун устуворлиги ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш йўналишида қатор натижалар қайд этилмоқда. Масалан, суд тизимида ошкоралиликни кучайтириш, мансабдорларнинг жавобгарлигини ошириш ва давлат

органлари фаолиятида фуқароларнинг иштироки орқали ҳуқуқий маданиятнинг самаралари сезиларли даражада кўрсатилмоқда. Ҳуқуқий маданиятнинг юқори даражаси фуқароларнинг ҳуқуқий онги ва фаоллигини оширади, коррупция иллатини камайтиради ва давлат органлари фаолиятида шаффофлик муҳитини мустаҳкамлайди. Шунингдек, Президент Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганидек: *“Ҳуқуқий маданият ва қонун устуворлиги орқали давлатда коррупцияга қарши муросасиз муҳитни шакллантириш мумкин”*. Илмий таҳлиллар ва амали тажрибалар асосида ҳуқуқий маданиятни юксалтириш учун қуйидаги таклифлар келтирилмоқда,

1. Конституция ва қонунларни ўрганишни мактаб ва олий таълим дастурларида кенгайтириш.
2. Жамоатчилик иштирокида ҳуқуқий тарғибот, ҳуқуқий лабораториялар ва оммавий форумлар ташкил қилиш.
3. Жамиятда муросасизлик тамойилини кучайтириш учун маҳаллий кенгашлар ва фуқаролик жамоатчилиги билан ҳамкорликни ошириш.

Бу чоралар орқали Конституциявий ҳуқуқий маданиятнинг юқори даражасига эришиш мумкин. Шу билан бирга, фуқаролар ва давлат органлари ўртасида ишонч мустаҳкамланади, коррупцияга қарши муросасизлик муҳити яратилади ва давлатнинг барқарорлиги таъминланади.

Хулоса

Амалиёт ва илмий таҳлиллар шуни кўрсатадики, Конституциявий ҳуқуқий маданият коррупцияга қарши курашишда муҳим восита ҳисобланади. Ҳуқуқий маданият фуқароларнинг ҳуқуқий онги ва фаоллигини оширади, давлат органлари ва мансабдор шахслар фаолиятида шаффофлик муҳитини мустаҳкамлайди.

Амали тажрибалар шуни кўрсатадики, ҳуқуқий тарбия ва таълим орқали фуқароларда қонунга риоя қилиш онги шаклланганда, коррупция иллати камайади ва давлатнинг барқарорлиги таъминланади. Шунингдек, фуқароларнинг ҳуқуқий фаоллиги ва муросасизлиги жамиятда коррупцияга қарши самарали муҳит яратишда асосий омил ҳисобланади.

Якунда, Конституциявий ҳуқуқий маданиятни юксалтириш орқали фуқароларда қонун устиворлигига ишонч, ҳуқуқий онг ва мурасасизлик муҳитини шакллантириш мумкин бўлади, бу эса коррупциянинг ижтимоий иллатини камайтириш ва давлат ва жамият ўртасида ишончни мустаҳкамлашда муҳим аҳамиятга эга.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. “Ҳуқуқий маданият болаликдан шаклланади”, Конституция.uz, 2025. (constitution.uz)
2. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, 2023. (constitution.gov.uz)
3. Адлия вазирлиги, “Конституция ва қонунлар устунлиги” қонунчилик матни, 2024. (api.ziynet.uz)
4. Миллий тараққиёт ва конституциявий маданият, 2025. (constitution.uz)
5. Конституциявий суд ва қонун устиворлиги, 2024. (konstsud.uz)
6. “Ҳуқуқий маданият болаликдан шаклланади”, Конституция.uz, 2025. (constitution.uz)
7. Адлия вазирлиги, “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида” қонунчилик матни, 2024. (api.ziynet.uz)
8. Президент Ш.М.Мирзиёев, “Ҳуқуқий маданият ва қонун устиворлиги” нутқи, 2024. (president.uz)